

ТАНИЛЦУУЛГА

“Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-д “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна.” гэж заасан. Бодит байдал дээр манай эдийн засаг төрийн өмч зонхилсон бүтэц тогтолцоотой болжээ.

Нөхцөл байдал ийм болсныг хэдхэн үзүүлэлт тодорхой харуулж байгаа юм. Тухайлбал, 2012-2020 оны хооронд буюу сүүлийн 9 жилийн дунджаар улсын төсвийн зарлага дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 33.2 хувьтай тэнцэж, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 22.2 хувийг төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газрууд бүрдүүлжээ. Өөрөөр хэлбэл, давхардсан тоогоор дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 55.4 орчим хувийг төр шууд /төсөв/ болон шууд бусаар /төрийн болон орон нутгийн өмчит компани, үйлдвэрийн газар/ бүрдүүлж байна (үүн дээр дор дурдагдах төрөл бүрийн төсөл, сангуудын нөлөөлийг нэмэхэд уг үзүүлэлт цаашлан өснө).

Шилэн дансанд бүртгэлтэй 460 компани, үйлдвэрийн газраас томоохон 107 компани нь сүүлийн 10 жилийн хугацаанд нийт татварын орлогын 33 хувийг бүрдүүлжээ. Гэтэл Монгол Улсын нийт татвар төлөгч аж ахуйн нэгжүүдийн тоо 228,012 байгаа бөгөөд дээрх 107 компани үүний 0.05 хувь юм. Тэгэхээр нийт аж ахуйн нэгжүүдийн 99.95 хувь нь татварын нийт орлогын үлдсэн хэсгийг төлж байна. Татварын төлөлт талаас энэ нь сайн мэдээ мэт боловч Монголын бизнесийн хамгийн өгөөжтэй, хамгийн далайцтай, макро эдийн засгийн орчинд бодитоор нөлөөлөхүйц хэсгийг нь нийт компаниудын 0.05 хувь нь буюу төрийн өмчит компаниуд л хариуцан эрхэлж байна гэсэн үг. Аж ахуйн нэгжүүдийн 0.05 хувьтай тэнцэж буй энэ нэн цөөнх компаниудын Монгол Улсын экспортод эзэлж буй хувь хэмжээ татварын орлогын хэмжээнд эзэлж буй хувийн жингээс бүр илүү буюу 42 хувь байна.

Дээрх компани, үйлдвэрийн газруудаас гадна нийт 123 төслийн нэгж, Засгийн газрын тусгай сан, сум хөгжүүлэх сан, тариалан эрхлэлтийг дэмжих сан зэрэг 49 сангаар дамжуулан төр эдийн засагт шууд оролцож байна. Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эдгээрийн үзүүлж буй нөлөөг нарийвчлан тооцож нэмэх аваас эдийн засаг дахь төрийн оролцооны хувийн жин дээрх 55.4 хувь гэсэн үзүүлэлт мэдэгдэхүйц өсч гарах нь тодорхой.

Зөвхөн эдгээр үзүүлэлтээс харахад сүүлийн 10 жилд төр, төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдүүдийн орлого эдийн засагт эзлэх хувийн жин нь эрс нэмэгджээ. Гэтэл ДНБ-ний 80-аад хувийг бүрдүүлдэг гэх хувийн хэвшилд бодит хэрэг дээрээ уг хүлээлтээс хоёр дахин бага хувь хэмжээ ногдох болсныг анхаарч засахгүй байх аргагүй болжээ.

Удирдлагын академиас гаргасан судалгаанд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээдийн засаглалын үнэлгээний ерөнхий индекс 54 хувьтай байгаа нь хангалтгүй бөгөөд, өнөөгийн нийгэм, эдийн засгийн хурдацтай хөгжил, Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Компанийн тухай хуулийн түвшинд хийгдсэн өмчийн эрх зүйн шинэтгэлээс хоцорч, үндсэн чиг үүргээ хангалттай биелүүлж чадахгүй болсон.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээдийн Төлөөлөн удирдах зөвлөлийн шийдвэр гаргах эрх мэдэл дутагдаж, Засгийн газар, яамдаас асуудлыг, ялангуяа гэрээ хэлэлцээрийг хойшлуулдаг, шуурхай шийдэж өгдөггүйн улмаас хугацаа алдаж, орлогын төлөвлөгөө тасалддаг, ашиггүй ажилладаг байдал байсаар байна.

Мөн Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээд нь нээлттэй, ил тод байдал дутагдсанаас хөрөнгийн үр ашиггүй зарцуулалт бий болох, удирдлагын буруу шийдвэрт хариуцлага тооцдоггүй, ашиг сонирхлын зөрчил үүсч, авилга тэлэхэд хүргэж байна. Үүний хамгийн ойрын тод жишээ бол Хөгжлийн банкинд үүсээд буй нөхцөл байдал юм. Аливаа хувийн банк Хөгжлийн банкны хэмжээний муудсан зээлтэй урт удаан хугацаанд яваад байх ямарч боломжгүй байх байсан. Зээлийн олголттой холбоотой зүй ёсны бүхий л шалгуур үзүүлтүүд улс төр, танил тал, арын хаалганы дарамтад бүдгэрсэн байсан нь ил болоод байна. Үүний зэрэгцээ хувийн хэвшлийнхэнтэй “өрсөлдөн” нөгөө л төрийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд хөгжлийн банкнаас чамгүй хэмжээний зээл авсан байгаа нь илэрлээ. Авсан зээл нь бүтэлгүйтсэн нь ч тодорхой болов. Хөгжлийн банкны 1.8 их наяд төгрөгний чанаргүй зээлийн 30 хувь нь төрийн өмчит аж ахуйн нэгжид ноогдож байна.

Иймд үйл ажиллагаа явуулж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн боломжит хэсгийнх нь хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр гарган арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөх бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх шаардлага тулгараад байна. Төрийн өмчит хуулийн этгээдийн санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулж олон улсын жишигт хүргэж баймаажин төрийн өмчийн аливаа хулгайгаас сэргийлж, авилгын индекс буурна.

Мөн гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь зүйлийн хэрэгжилтийг гүйцэд хангаж ажиллах шаардлагатай байна. Ингэж хангаж ажиллахыг эрчимжүүлэхэд энэхүү Улсын их хурлын тогтоол чухал нөлөөтэй юм.

Тогтоолын төсөл нь улсын төсөвт ямар нэгэн зардал нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүлэхгүй бөгөөд шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсхүл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийх шаардлага үүсэхгүй болно. Тухайлбал төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгохгүй одоо үйл ажиллагаа явуулж буй байгаа нөөц бололцоонд тулгуурлан хэрэгжүүлэх учир нэмэлт зардал гарахгүй.

Иймээс, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох зайлшгүй шаардлага үүсээд буйг харгалзан “Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг шинээр байгуулахыг түр хориглох, тэдгээрийн үр ашиг, менежментийг сайжруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсрууллаа.

Энэхүү тогтоолын төсөл нь доорх 5 асуудлын хүрээнд төвлөрсөн болно.
Үүнд:

1. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээд шинээр байгуулахыг 2022 оны .... сарын ..... өдрөөс эхлэн түр хориглох,
2. Одоо үйл ажиллагаа явуулж байгаа Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн үйл ажиллагааг олон нийтийн хяналтанд оруулах зорилгоор санхүү, нягтлан бодох хяналтыг сайжруулах, Шинэ сэргэлтийн бодлогын хөтөлбөрийн 6.4-т заасны дагуу Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийн хувьцааг хэсэгчлэн эсвэл бүхэлд нь Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжиж, олон нийтэд нээлттэй хувьцаат компани болгон өөрчлөн зохион байгуулах бодлогын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх,
3. Гадаадад хувьцаа нь арилжаалагдаж буй Монголд бүртгэлтэй компаниудын хувьцааг Монголын хөрөнгийн бирж дээр арилжаалах эрх зүйн үндсийг тавьсан Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуулийн 6.3, 6.4 дахь хэсгийн заалтын хэрэгжилтийг бүрэн хангаж ажиллах,
4. Төрийн болон орон нутгийн өмчит хуулийн этгээдийг цомхотгон цөөлөх, хувийн хэвшлийн зонхилох байр суурийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн цогц судалгаа, бодлогыг боловсруулах,
5. Энэ тогтоолыг Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулан холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зохион байгуулан шийдвэрлэх

Тогтоолын төсөлд тусгагдсан арга хэмжээг тодорхойлохдоо хэрэгжихүйц бөгөөд хэмжигдэхүйц, бодитой, хэрэгжилтийн цаглабарыг оновчтой тооцсон байх

зэрэг төлөвлөлтийн үндсэн шалгуурыг баримталсан. Экспортыг нэмэгдүүлэх замаар улс орны эдийн засгийн суурийг тэлэн ДНБ нэмэгдэхэд түүнд саад болж байгаа хязгаарлагч хүчин зүйлсийг арилгах, төрийн оролцоог бууруулах зорилтыг тус тус харгалзан үзэж тусгалаа.